

AGATA RAK

**REPRESJE O CHARAKTERZE PERSONALNYM
WYMIERZONE W DUCHOWNYCH KOŚCIOŁA
RZYMSKOKATOLICKIEGO W RZESZOWSKIM
W LATACH 1944–1968**

Przejmowanie przez komunistów władzy w Polsce po zakończeniu II wojny światowej w początkowym okresie (przynajmniej oficjalnie) nie rodziło większych konfliktów w stosunkach pomiędzy państwem a Kościołem katolickim. Można stwierdzić, iż instytucja ta była władzy ludowej niejako potrzebna do legitymizacji nowych rządów. Swoistego rodzaju ugodowość i powściągliwość ze strony przedstawicieli reżimu w stosunku do Kościoła katolickiego, narzucona przez ówczesną rzeczywistość (komuniści byli zbyt słabi, by wyeliminować od razu wszystkich swoich przeciwników), z biegiem czasu zaczęła przeradzać się jednak w nieukrywaną niechęć, by w fazie finalnej przybrać obraz zdecydowanej i głośno wyrażanej w stosunku do niego wrogości. Zanim to jednak nastąpi-

MGR AGATA RAK, magister nauk humanistycznych w dziedzinie historii o specjalizacji archiwistyka współczesna. Zainteresowania badawcze to przede wszystkim historia Kościoła katolickiego (woj. podkarpackie), historia i działalność zgromadzeń zakonnych (w szczególności Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej) oraz relacje państwo-Kościół po 1944 r. na terenie ówczesnego woj. rzeszowskiego. Kontakt: agata860505@wp.pl

ło, komuniści, stosując *taktykę salami*¹, powoli aczkolwiek systematycznie eliminowali i unicestwiali tych wszystkich, którzy w danym momencie wydawali się największym zagrożeniem dla nowo wprowadzanego systemu. Lata 1944–1946 to bezwzględne rozprawienie się z podziemiem niepodległościowym; lata 1946–1948 to czas pozbycia się z życia politycznego ówczesnej legalnej opozycji (Polskie Stronnictwo Ludowe), a także likwidacja, m.in. przez czystki, resztek pluralizmu w pozostałych oficjalnie działających partiach politycznych²; rok 1949 zaś, to oficjalnie rozpoczęcie przez komunistów bezpardonowej walki z ostatnim przeciwnikiem na drodze do przejęcia całości władzy w ówczesnej Polsce – Kościołem katolickim. Walka ta przybierała różnoraki charakter i była prowadzona z różnym nasileniem (w zależności od zaistniałej sytuacji politycznej tak wewnętrznej, jak międzynarodowej), jednakże jej ostatecznym celem miała być likwidacja, a przynajmniej podporządkowanie struktur Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce. Wydarzenia rozgrywające się na linii państwo – Kościół nie ominęły również województwa rzeszowskiego.

Niniejszy szkic ma na celu zarysowanie wybranych metod stosowanych przez ówczesne władze w celu złamania stanowiska Kościoła w Rzeszowskim poprzez bezpośrednie (represje o charakterze personalnym) uderzenia w jednostki, które go kształtowały, czyli osoby duchowne. Trzeba zaznaczyć, iż pod pojęciem osoby duchowne należy rozumieć przede wszystkim księży diecezjalnych. Doprecyzowania wymaga także zakres terytorialny szkicu; mianowicie mowa o obszarze, jaki wchodził w skład województwa rzeszowskiego do reformy administracyjnej w 1975 r.³

Represje o charakterze personalnym

Represje wobec Kościoła rzymskokatolickiego – postrzeganego przez komunistów jako kolejny, po rozprawieniu się z podziemiem poakowskim, przeciwnik na drodze do przejęcia całości władzy w ówczesnej Polsce – bardzo często, co zostało już nadmienione, wymierzone były bezpośrednio w jednostki ściśle z nim związane, czyli osoby duchowne. Działania te przybierały różnoraki charakter, m. in. procesów kończących się zazwyczaj wyrokiem skazującym a poprzedzo-

1 Pojęcie wprowadzone przez przywódcę węgierskich komunistów Matyasa Rakosiego; metoda podążania ku sowieckiemu wzorcowi ustrojowemu poprzez dzielenie przeciwników na mniejsze grupy, a następnie systematyczne ich unicestwianie. J. Holzer, *Komunizm w Europie. Dzieje ruchu i systemu*, Warszawa 2000, s. 60.

2 *Ibidem*, s. 60.

3 W szkicu zamiennie stosowane są terminy: Rzeszowskie i woj. rzeszowskie. Jeżeli chodzi o strukturę kościelną, na terytorium woj. rzeszowskiego, prócz diecezji przemyskiej, znalazły się również administratura apostolska w Lubaczowie oraz niewielkie obszary diecezji tarnowskiej.

nych nierzadko intensywnym śledztwem, w czasie którego niejednokrotnie stosowano brutalne metody przesłuchań, oskarżeń i pomówień, mających na celu skompromitowanie księży, a tym samym całego Kościoła, jak również najbardziej brutalną z możliwych formę prześladowań, a mianowicie zabójstwa. Początkowo represje te były wymierzone w duchownych zaangażowanych w działalność Armii Krajowej, zaś po jej rozwiązaniu 19 stycznia 1945 r., w działalność jej spadkobiercy, czyli podziemia niepodległościowego. Wraz z upływem czasu nabierał jednak na sile negatywny stosunek do religii w ogóle, mający swe podstawy w założeniach ideologicznych komunizmu; istotną rolę odgrywały również względy polityczne, które nakazywały widzieć w Kościele katolickim wroga politycznego o silnym wpływie na polskie społeczeństwo. W niniejszym zarysie przybliżone zostały wybrane formy represji w postaci: procesów i więzienia spowodowanych działalnością duszpasterską, prób kompromitacji duchownych, jak również przypadki: pobicia, zastraszania i szantażu.

Procesy i więzienie spowodowane działalnością duszpasterską

Podstawowym zadaniem komunistycznej propagandy w czasie trwania procesów w Rzeszowskim było skompromitowanie duchownych, a co za tym idzie całego Kościoła katolickiego. Po walce się z podziemiem niepodległościowym i będącymi w jego szeregach kapłanami przyszła pora na wyeliminowanie kolejnych przeciwników. Prócz opozycji politycznej, w pojęciu tym mieścili się również ci księża, którzy poprzez codzienne posługiwanie wiernym i sumienne wykonywanie obowiązków duszpasterskich, dawali wyraz swej niechęci i braku zgody na zaistniałą rzeczywistość. Każdy pretekst wydawał się dobry i wystarczający do tego, aby rozpocząć kolejną nagonkę i doprowadzić do zatrzymania, aresztowania, głośnego procesu, a w finale uwięzienia.

Powody można mnożyć, jak choćby zaangażowanie w sprawy ludzi potrzebujących pomocy – co miało miejsce w przypadku ks. Alfreda Solarskiego⁴ (od

4 Ks. Alfred Solarski (1918–1993) urodził się 21 XII 1918 r. w Ostrowie k. Przemyśla. W latach 1930–1937 uczęszczał do gimnazjum w Przemyślu. Po złożeniu egzaminu dojrzałości w 1937 r. wstąpił do seminarium duchownego. Przerwane w czasie II wojny światowej studia kontynuował w *leśnym seminarium* w Brzozowie. Święcenia kapłańskie przyjął 5 II 1943 r., po czym posługę duszpasterską pełnił w takich parafiach jak: Dynów (1943–1947), Nowotaniec (1947), Zarzeczce k. Niska (1947–1948), Łowce (1948), Połomia (1948–1950). Od 1957 r. sprawował funkcję proboszcza w kościele w Niegłowicach. Od 27 XI 1973 r. na stanowisku dziekana jasielskiego. 1 IX 1975 r., uwzględniając jego zasługi, ordynariusz diecezji przemyskiej, bp Ignacy Tokarczuk, mianował go kanonikiem gremialnym Kapituły Kolegiackiej w Brzozowie. Ks. Solarski zmarł 1 III 1994 r.; *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945–1989. Pomordowani – więzieni – wyniani*, red. J. Myszor, t. 2, Warszawa 2003, s. 266–267.

2 IX do 7 XII 1947 r. przetrzymywany w rzeszowskim więzieniu), czy też głoszenie kazań nawiązujących do ówczesnej sytuacji politycznej – co doprowadziło do postawienia ks. Józefa Stefańskiego⁵ w stan oskarżenia i skazania go na cztery lata więzienia za tzw. *działalność widowiskową*⁶. Według komunistów bowiem (...) *od 1947-1950 r. na terenie Rzeszowa jako ksiądz wykorzystywał ambonę do wrogich wystąpień przeciwko PRL i Związкови Radzieckiemu*⁷.

Napomnienie, tudzież skarcenie przez duchownego za nieodpowiednią postawę religijną lub niepoprawne zachowanie, zazwyczaj kończyło się postawieniem zarzutu naruszenia dekretu o ochronie wolności sumienia i wyznania z 5 VIII 1949 r.⁸ Doświadczył tego m.in. ks. Władysław Findysz⁹, który został

5 Ks. Józef Stefański (1903–1985) urodził się w Bratkowicach (pow. Rzeszów), w latach 1915–1923 uczęszczał do Gimnazjum Klasycznego w Rzeszowie. W 1923 r. wstąpił do Seminarium Duchownego w Przemyślu, zaś 29 VI 1927 r. otrzymał święcenia kapłańskie. Pełnił posługę wikariusza w parafiach: Dobrzechów (1927–1928), Jasło (1928–1930), Rzeszów (1930–1932), Sambor (VIII–25 XI 1932), Lubatowa (1932–1933), Krosno (1933–1935) i Sieniawa (1935–1937). Od 1 VII 1937 r. do wybuchu II wojny światowej był katechetą w Męskim Gimnazjum i Liceum oraz szkole powszechnej w Przeworsku. We wrześniu 1939 r. został powołany do wojska jako kapelan. Żołnierz ZWZ-AK (1940–1945). Organizator tajnego nauczania na terenie powiatów: Łańcut, Przeworsk, Jarosław, Przemyśl. Kapelan Inspektoratu ZWZ-AK Przemyśl (1942–1943); kapelan Podokręgu AK Rzeszów (1943–1944). 1 IV 1944 r. został awansowany do stopnia podpułkownika. Po wyjściu z więzienia podjął pracę w parafii w Szklarach (pow. Grodków, woj. Opole). W 1983 r. został mianowany prałatem kapelanem Ojca Świętego. Zmarł 24 I 1985 r. jako emerytowany proboszcz w Goświnowicach (diec. opolska). *Leksykon duchowieństwa...*, t. 2, Warszawa 2003, s. 277–278.

6 Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie [dalej: AIPN Rz], 05/1, *Kwestionariusz osobowy na pomocnika bandy p. n. „Draży” o zabarw. AK podporz.. Oddz. Leśnym krypt. „WARTA” Obszaru AK Lwów, Rzeszów, 5 II 1950 r.*, k. 304.

7 *Ibidem*, k. 304

8 Dz. U. 1949, Nr 45, poz. 334.

9 Ks. Władysław Findysz (1907–1964) urodził się 13 XII 1907 r. w Krościenku Niżnym k. Krosna. W latach 1920–1927 uczył się w Państwowym Gimnazjum w Krośnie. Ukończył Wyższe Seminarium Duchowne w Przemyślu, 19 VI 1932 r. przyjął święcenia kapłańskie. Posługę duszpasterską pełnił początkowo jako wikariusz w parafii w Borysławiu. 17 IX 1935 r. został przeniesiony do Drohobycza, gdzie pracował przez kolejne dwa lata. Następnie posługiwał w Strzyżowie – początkowo na stanowisku wikariusza, następnie jako administrator. 10 X 1940 r. został wikariuszem w parafii jasielskiej, a rok później został skierowany na placówkę do Nowego Żmigrodu, gdzie 17 VII 1941 r. objął stanowisko administratora, zaś 13 VIII 1942 r. proboszcza. Gdy 12 i 13 IX 1944 r. na Nowy Żmigrod spadły bomby czerwonoarmistów, otworzył drzwi kościoła i udzielił w nim schronienia mieszkańcom. Utworzył parafialny oddział Caritas, zaś wielu osobom narodowości lemkońskiej, zamieszkującym na terenie parafii, którym groziło przymusowe wysiedlenie, wystawił fałszywe metryki chrztu (ok. 500). Od 19 I 1957 r. wicedziekan dekanatu żmigrodzkiego, zaś od VI 1962 r. jego dziekan. Zmarł w opinii męczennika za wiarę 21 VIII 1964 r. w Nowym Żmigrodzie. Tam również został pochowany. Beatyfikowany 19 VI 2005 r. http://www.opoka.org.pl/biblioteka/T/TH/THO/wladyslaw_findysz2004.html

aresztowany 25 XI 1961 r. w myśl art. 3 w/w dekretu. Jakkolwiek duchowny już znacznie wcześniej swoją postawą naraził się nowej władzy.

Wojna i lata okupacji pociągnęły za sobą ogromne zniszczenia i starty materialne, przyniosły również ogromne spustoszenie w sferze moralnej. Problem ów dostrzegł ks. Findysz i niezwłocznie podjął działania, których celem było podniesienie religijno-moralnego poziomu życia parafian. Rozpoczął od przypomnienia wiernym podstawowych zasad etycznych, organizował także nabożeństwa, dbał o regularne nauczanie zasad wiary itp.¹⁰. Uważał, iż największe nadzieje należy wiązać z wychowaniem młodzieży, dlatego też zaangażował się w organizację i prowadzenie zajęć dla ludzi młodych.

Działalność kapłana była nie do przyjęcia dla ówczesnej władzy – odbierana jako szkodliwa, bardzo szybko spotkała się z negatywną reakcją. Komuniści bowiem uparcie dążyli do całkowitej laicyzacji życia publicznego, a poczynania ks. Findysza skutecznie ją uniemożliwiały. Stało się to bezpośrednią przyczyną zainteresowania organów bezpieczeństwa osobą proboszcza Nowego Żmigrodu.

Ponieważ kapłan nie ulegał wpływom komunistów, 24 V 1952 r. – na wniosek Wydziału Oświaty Wojewódzkiej Rady Narodowej w Rzeszowie – został zawieszony w obowiązkach katechety w liceum ogólnokształcącym. Niedługo potem (11 VII 1952 r.) władze powiatowe odmówiły mu przepustki na pobyt w strefie nadgranicznej, co uniemożliwiało sprawowanie posługi duszpasterskiej w miejscowościach parafii leżących niedaleko granicy czechosłowackiej¹¹.

Poczynania władz nie wpłynęły jednak na zmianę postępowania duchownego, kontynuował on pracę wśród młodzieży (na jej prośbę – po wprowadzeniu zakazu nauki religii w szkole – napisał do Wydziału Oświaty Wojewódzkiej Rady Narodowej w Rzeszowie petycję w sprawie powrotu religii do szkół), jak również pozostałych wiernych. W homiliach ks. Findysz nie bał się podkreślać również tego, iż Kościół w Polsce jest prześladowany, a władza nie zapewnia obywatelom swobody wyznania i praktyk religijnych. Był zdania, że księża z jego dekanatu nie powinni realizować zarządzeń państwowych, ponieważ państwo w coraz większym stopniu zaczyna ingerować w wewnętrzne sprawy religii i Kościoła¹².

Postawa ks. Findysza stała się bezpośrednią przyczyną zainteresowania organów bezpieczeństwa jego osobą, w związku z czym 26 XI 1955 r. PUBP w Jasle

10 A. Motyka, *Pasterz i świadek. Droga do chwały ołtarzy ks. Władysława Findysza*, Rzeszów 2005, s. 62.

11 *Ibidem*, s. 64.

12 E. Leniart-Kopczyk, *Ks. Władysław Findysz (1907-1964)*, „Studia Rzeszowskie” t. 10 (2003), s. 204.

powziął decyzję o założeniu sprawy ewidencyjno-obserwacyjnej¹³. Co prawda, na fali tzw. odwilży październikowej, 7 XII 1956 r. sprawa przeciwko duchownemu została wyłączona z rejestru, ale kiedy władzę w kraju przejęła nowa komunistyczna ekipa, służby specjalne ponownie się nim zainteresowały¹⁴.

W grudniu 1959 r. zastępca Komendanta Powiatowego Milicji Obywatelskiej w Jaśle przeprowadził z kapłanem rozmowę profilaktyczno-ostrzegawczą. Nie wpłynęła ona jednak na zmianę postawy duchownego tudzież jego działalności duszpasterskiej. Świadczy o tym m.in. fakt, iż wezwany w sierpniu 1961 r. do Powiatowej Rady Narodowej w Jaśle w celu uregulowania sprawy nauczania religii poza szkołą (w związku z zarządzeniem Ministra Oświaty z 19 VIII 1961 r.) wykazał bezpodstawność tego aktu. Co więcej, na znak protestu demonstracyjnie opuścił gabinet przewodniczącego Powiatowej Rady Narodowej. Już w tym czasie ks. Findysz znacząco podupadł na zdrowiu. W 1963 r. przeszedł operację gardła, ale wobec podejrzenia nowotworu lekarze zalecili duchownemu poddanie się kolejnemu zabiegowi kilka tygodni później. Kondycja fizyczna znacznie utrudniała kapłanowi kontakty z parafianami, mimo wszystko jednak podjął się on realizacji programu pastoralnego polskiego Kościoła, który miał na celu uaktywnienie religijności katolików. Ze względu na chorobę gardła i trudności z mówieniem, w ramach ogłoszonej przez Kościół akcji *soborowego czynu dobroci*¹⁵, ks. Findysz wystosował do parafian odezwę, wzywającą do powrotu do chrześcijańskich obyczajów, a także odnowy moralnej. Skierował je za pośrednictwem poczty do tych osób, których postawa religijno-moralna budziła zastrzeżenia (ludzie prowadzący życie małżeńskie bez ślubu kościelnego, alkoholicy, zaniedbujący praktyki religijne). W tym miejscu należy zaznaczyć, iż odezwy miały charakter wezwania do przemiany i zawierały stwierdzenie, że ich otrzymanie nie jest wynikiem osądu, a jedynie próbą uwypuklenia tego, co wymaga zmiany¹⁶. Nie wszyscy parafianie przychylnie ustosunkowali się do inicjatywy żmigrodzkiego proboszcza. Kilkunastu adresatów odezw (m.in. należący do parafii funkcyjariusze MO) złożyli doniesienie o popełnieniu przez ks. Findysza przestępstwa, argumentując, iż są zmuszani do wykonywania praktyk religijnych¹⁷.

13 *Ibidem*, s. 204.

14 A. Motyka, *op. cit.*, s. 65.

15 Dzieło zainicjowane przez Episkopat Polski, związane z programem duchowego wsparcia obrad Soboru Watykańskiego II (11 X 1962–8 XII 1965 r.).

16 E. Leniart-Kopczyk, *op. cit.*, s. 205.

17 *Ibidem*, s. 205

Na podstawie zarzutów 14 X 1963 r. Wydział Śledczy Komendy Wojewódzkiej MO w Rzeszowie wszczął w powyższej sprawie dochodzenie, a 20 XI 1963 r. w Prokuraturze Wojewódzkiej w Rzeszowie złożono wniosek o wszczęcie śledztwa przeciwko ks. Findyszowi. Pięć dni później wobec kapłana zastosowano areszt tymczasowy, ponieważ – jak to uzasadniono – zachodziła *obawa matactwa, a stopień szkodliwości społecznej czynu jest znaczny*¹⁸. Duchownego umieszczono w więzieniu na rzeszowskim Zamku.

W obronie uwięzionego kapłana wystąpiła Kuria Biskupia w Przemyślu. W jej imieniu bp Wojciech Tomaka¹⁹ zwrócił się do Prokuratury Rejonowej w Rzeszowie z prośbą o zwolnienie księdza z aresztu, jednakże pozostała ona bez odpowiedzi.

Poważne problemy zdrowotne ks. Findysza (lekarz więzienny stwierdził rozpoznanie wrzodu przełyku, z podejrzeniem raka przełyku) również nie wpłynęły na zmianę decyzji Prokuratury, duchowny został umieszczony w więzieniu na rzeszowskim zamku, i 30 XI 1963 r. przesłała ona do Sądu Wojewódzkiego w Rzeszowie akt oskarżenia, w którym to kapłanowi zarzucano iż: *od 1957 r. do października 1963, jako proboszcz parafii Nowy Żmigród bezpośrednio i korespondencyjnie zmuszał parafian do wykonywania praktyk i obrządków religijnych*²⁰, a co za tym idzie naruszył art. 3 dekretu z dnia 5 VIII 1949 r. o ochronie wolności sumienia i wyznania²¹.

Rozprawa kapłana odbyła się przed Sądem Wojewódzkim w Rzeszowie w dniach 16-17 XII 1963 r. Ks. Findysza uznano winnym zarzucanych mu czynów i skazano na karę dwóch lat i sześciu miesięcy więzienia, jak również obciążono kosztami postępowania. Okoliczności łagodzące stanowiła dotychczasowa niekaralność kapłana oraz stan jego zdrowia.

Wprawdzie przez prawie cały okres pozbawienia wolności (od 26 XI 1963 r.) ks. Findysz ze względu na stan zdrowia przebywał w więziennym szpitalu, jednak wystosowana przez kapłana prośba o zwolnienie z więzienia została 19 XII 1963 r. odrzucona przez Sąd Wojewódzki w Rzeszowie, również za-

18 Cyt. za: A. Motyka, *op. cit.*, s. 75.

19 Bp Wojciech Tomaka (1975–1967) urodził się 27 II 1875 r. w Trzebownisku. Ukończył gimnazjum w Rzeszowie i po maturze w 1895 r. wstąpił do Seminarium Duchownego w Przemyślu. Święcenia kapłańskie przyjął 8 VI 1899 r. W 1903 r. ukończył studia specjalistyczne na Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie. Po powrocie przez kilka miesięcy pracował jako wikariusz w parafii Odrzykoń, a później jako kapelan bp. Pelczara. Czynnie uczestniczył w przygotowaniu synodu diecezjalnego w 1955 r. Sufragan przemyski w latach 1933–1964. Zmarł 6 II 1967 r. w Przemyślu. A. Motyka, *Tomaka Wojciech* [w:] *Encyklopedia Rzeszowa*, Rzeszów 2004, s. 705.

20 Cyt. za: E. Leniart-Kopczyk, *op. cit.*, s. 206.

21 Dz. U. 1949, Nr 45, poz. 334.

lenie obrońcy ks. Findysza, w sprawie utrzymania wobec jego klienta aresztu tymczasowego, sąd uznał za bezzasadne.

W obronie księdza usiłowały ponownie interweniować także władze diecezji przemyskiej. Ówczesny ordynariusz przemyski, bp Franciszek Barda, zwrócił się 25 I 1964 r. do Sądu Najwyższego w Warszawie z prośbą o zwolnienie z więzienia ks. Findysza ze względu na stan zdrowia.

Równocześnie cała sprawa została nagłośniona przez komunistyczną prasę, by wzmocnić, zamierzony uprzednio, efekt propagandowy²². Jeszcze tego samego dnia kapłan został przewieziony do więzienia na Montelupich w Krakowie. Tam przeszedł szczegółowe badania specjalistyczne. W ich efekcie komisja lekarska stwierdziła, że choroba ks. Findysza jest nieuleczalna (rozpoznano raka przełyku i wpustu żołądka) i zaleciła roczną przerwę w odbywaniu kary. Na tej podstawie Sąd Najwyższy 27 II 1964 r. postanowił uchylić areszt tymczasowy. Dwa dni później ks. Findysz został z krakowskiego więzienia zwolniony. Niestety, nie było mu dane długo cieszyć się odzyskaną wolnością. Wycieńczony chorobą, wyczerpany fizycznie i psychicznie nie zdołał już odzyskać sił – zmarł 21 VIII 1964 r.

Nie ulega wątpliwości, iż zatrzymania, aresztowania i uwięzienia były jednym ze sposobów na wyeliminowanie z życia politycznego i społecznego przeciwników nowego systemu, czyli wszystkich tych, którzy nie zgadzali się z nową rzeczywistością i ośmielili się przeciw niej zaprotestować. W grupie tej, co powyżej zostało nakreślone, znaleźli się również księża diecezji przemyskiej. Procesy pokazowe o charakterze propagandowym – umiejętnie nagłaśniane przez komunistyczną prasę – miały na celu zdyskredytowanie ich w oczach społeczeństwa i tym samym doprowadzenie do osłabienia pozycji jednego z ważniejszych wrogów nowego systemu w ówczesnej Polsce – Kościoła katolickiego.

Innymi metodami represjonowania osób duchownych, jeszcze przed rozpoczęciem procesu właściwego, były także oskarżenia i próby oszkalowania ich działalności duszpasterskiej w oczach społeczeństwa. Obierając taką taktykę, ówczesna władza starała się osiągnąć cel uprzednio zamierzony, a mianowicie osłabić bardzo silny wpływ Kościoła katolickiego na wiernych poprzez bezpośrednie zniechęcenie ich do jego przedstawicieli, czyli osób duchownych.

22 Artykuł pt. *Księdza Findysza „czyn dobroci”*, autorstwa Stanisława Zwolińskiego, szkalujący postępowanie kapłana, ukazał się w czasopiśmie „Fakty i Myśli”, Nr 4 (1964).

Jednym z kapłanów, który zetknął się z takim rodzajem represji był ks. Stanisław Kulanowski²³. Od czerwca 1949 r. był systematycznie rozpracowywany przez bezpiekę²⁴. Nie da się ukryć, iż jego działalność (katecheta, dyrektor instytucji wychowawczej o charakterze katolickim) w żadnym wypadku nie mogła spotkać się za aprobatą władz stalinowskiej Polski, gdyż bardzo przeszkadzała w programie mającym na celu ateizację społeczeństwa. Duchowny został oskarżony na podstawie sfabrykowanych zarzutów: niedopełnienia obowiązków służbowych i nadużyć finansowych w prowadzonej przez siebie bursie gimnazjalnej im. Feliksa Dymnickiego; przechowywania (w celu późniejszego rozpowszechniania) pism antydemokratycznych; handlu obcą walutą (dolary); posiadania waluty Związku Radzieckiego²⁵.

Wytyczony uprzednio cel śledztwa, (...) 5/ *Przez udowodnienie nadużyć w sprawie bursy oraz powiązania z nielegalną organizacją »S.N.« skompromitować kler, jako wrogi Polsce Ludowej i dążący do zapewnienia sobie bytu przez dopuszczanie się nadużyć materialnych obojętnie jakimi sposobami i czyim kosztem* 6/ *Zebrać materiały dowodowe i pociągnąć podejrzanego do odpowiedzialności za popełnione przestępstwa (...)*²⁶, został częściowo osiągnięty. 10 IV 1951 r. ks. Kulanowski został skazany przez Sąd Wojewódzki w Rzeszowie na półtora roku więzienia oraz 200-złotową grzywnę²⁷.

23 Ks. Stanisław Kulanowski (1892–1957) urodził się w Grodzisku Dolnym k. Leżajska. Ukończył gimnazjum w Jarosławiu. Po maturze wstąpił do Seminarium Duchownego w Przemyślu. 12 V 1918 r. przyjął święcenia kapłańskie. Początkowo pracował jako wikariusz i katecheta Szkoły Ludowej w Ulanowie, później w Zarzeczcu k. Jarosławia. Kolejną placówką była parafia farna w Rzeszowie. Katecheta Szkoły Powszechnej im. A. Mickiewicza, Szkoły Przemysłowej Żeńskiej i Szkoły Zawodowej Doksztalującej im. J. Kilińskiego. Moderator koła Sodalicii Mariańskiej, działacz Akcji Katolickiej, twórca i wieloletni asystent kościelny parafialnego koła Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej Męskiej. Od 1 IX 1930 r. stały katecheta w rzeszowskiej Szkole Powszechnej im. T. Kościuszki, jak również prefekt Bursy Gimnazjalnej im F. Dymnickiego. 1 X 1931 r. został katechetą etatowym w I Gimnazjum w Rzeszowie, jak również rektorem kościoła gimnazjalnego i dyrektorem Bursy Gimnazjalnej. Po opuszczeniu więzienia przez kilka miesięcy pomagał w pracy duszpasterzom rzeszowskiej Fary, następnie osiadł w rodzinnym Grodzisku, tam też zmarł 29 X 1957 r. A. Motyka, *Kulanowski Stanisław*, [w:] *Encyklopedia Rzeszowa*, Rzeszów 2004, s. 264.

24 AIPN Rz, 04/84, *Do szefa Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Rzeszowie, Sprawozdanie z pracy Wydziału V-go W.U.B.P w Rzeszowie za okres od 1 VII – 30 VII 1950 r., I Działalność wroga na odcinku obiektów Wydziału*, k. 75.

25 AIPN Rz, 050/182, *Akt oskarżenia przeciwko Stanisławowi Kulanowskiemu*, k. 106–109.

26 AIPN Rz, 050/182, *Plan śledztwa w sprawie p-ko: Kulanowski Stanisław, s. Franciszka, podejrzany z art. 23 § 1 Dekr[etu] z dnia 13 V 1946 r., art. 5 i 16 Dekr[etu] z dnia 26 IV 1936 r., oraz art. 4 § 1 Dekr[etu] z dnia 13 I 1945 r., II Ogólne wnioski wynikające z analizy całości materiałów*, k. 93.

27 AIPN Rz, 050/182, *Wyrok Sądu Wojewódzkiego w Rzeszowie w Wydziale IV Karnym*, k. 123-124; <http://www.diecezja.rzeszow.pl/?q=node/1915>.

Sfabrykowane dowody miały też na celu skompromitowanie ks. Stanisława Kluz²⁸. Działając w konspiracji, kapłan traktował swoje członkostwo w szeregach Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość” jako obowiązek walki politycznej o Polskę niepodległą. Tym samym, w pojęciu bezpieczeństwa, stawał się wrogiem ludu. W 1951 r. do ks. Kluzy dotarła łączniczka Stefana Sieńki ps. „Wiktor”²⁹, by przekazać mu propozycję wyjazdu na Zachód w roli emisariusza Zarządu Głównego „WiN”. Kapłan początkowo odrzucił ofertę, jednak niedługo później nastąpiły kolejne rozmowy, które prowadził niejaki „Zygmunt”, przedstawiony jako szef wywiadu V Zarządu Głównego „WiN”³⁰. W trakcie ich trwania duchowny zaczął podejrzewać, iż ma do czynienia ze zmontowaną przez agentów UB prowokacją. Równocześnie zadecydował, że nie może nie zgodzić się na ów wyjazd, ponieważ przeczuwał, iż każdy fałszywy krok, czy ujawnienie się ze swoimi podejrzeniami, spowoduje uwięzienie. W podróży miała mu towarzyszyć wspomniana łączniczka – by nie wzbudzać podejrzeń mieli udawać małżeństwo.

Z paszportem i zaszytą w warstwach płaszcza pocztą kurierską wyruszył pociągiem do Warszawy. Jak sam wspominał: *Mimo, że nie chciano dopuścić do tego, abym te materiały przeczytał, bo pociąg czeka mówiono, zdążyłem je przegłędnąć. Wówczas upewniłem się, że jest to prowokacja i przygotowanie*

28 Ks. Stanisław Kluz (1917-1982) urodził się 8 II 1917 r. w Czarnej k. Łańcuta. Ukończył Państwowe Gimnazjum im. H. Sienkiewicza. Maturę złożył w maju 1936 r., następnie wstąpił do Seminarium Duchownego w Przemyślu. Święcenia kapłańskie otrzymał w maju 1941 r. Początkowo piastował stanowisko wikariusza w Dynowie. Jesienią 1941 r. wstąpił w szeregi Związku Walki Zbrojnej. Kapelan placówki błazowskiej, od 1944 r. kapelan Podobwołu Rzeszów-Południe. Bojąc się aresztowania po akcji „Burza”, na osobistą prośbę został przeniesiony przez bp. przemyskiego do Rozwadowa na stanowisko prefekta gimnazjalnego. 16 X 1946 r. aresztowany i osadzony w rzeszowskim więzieniu. Skazany na trzy lata pozbawienia wolności, wyrok odsiedział co do dnia w więzieniu we Wronkach. Po wyjściu na wolność za zgodą biskupa wyjechał do Wrocławia i tam pełnił posługę duszpasterską, równocześnie rozpoczął studia magisterskie na UJ (w 1952 r. uzyskał tytuł doktora teologii). Po wyjściu z więzienia i rekonwalescencji pełnił posługę wikarego w Hyżnem, następnie proboszcza w Budziwoju. Będąc na emigracji, w 1966 r. został mianowany na stanowisko proboszcza polskiej parafii w Leeds. W 1971 r. opuścił placówkę ze względu na kierowane pod jego adresem liczne oszczerstwa i pogroźki. Autor książki *W potrzasku dziejowym. WiN na szlaku AK*. W 1974 r. został mianowany na stanowisko proboszcza w Liverpool, od 1979 r. pracował w Laxton Hall, zaś w 1981 r. powierzono mu probostwo w Newton Abbot. Tam też zmarł 10 V 1982 r. Jego prochy zostały sprowadzone do ojczyzny i pochowane na cmentarzu w rodzinnej wiosce. Z.K. Wójcik, *Ksiądz Stanisław Kluz*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, Nr 2 (1992), s. 27–30.

29 Stefan Sieńko ps. „Oleg”, „Wiktor”. W latach 1947–1948 I Zastępca Kierownika Wydziału Informacji i Propagandy w szeregach IV Zarządu Głównego „WiN”. <http://zhwin.pl/zrzeszenie-win/cztery-zg-win-u/iv-zarzad/>

30 Z.K. Wójcik, *Ksiądz Stanisław Kluz*, *op. cit.*, s. 28.

*procesu pokazowego: Kościół w Polsce, Ks. Kard. Wyszyński i podziemie, kontakt z zagranicą, ucieczka księdza z kobietą, dążenie do wojny itp.*³¹.

Pod pretekstem potrzeby skorzystania z toalety w pociągu, bezzwłocznie udał się tam i zniszczył wszystkie winowskie materiały. Tak jak przypuszczał w Węglińcu (miał być to pierwszy etap podróży) został zatrzymany przez bezpiekę i oskarżony o zamiar nielegalnego przekroczenia granicy. Ksiądz Kluz został aresztowany i osadzony w warszawskim więzieniu na Mokotowie. Biorąc pod uwagę apelację oskarżonego, sąd skazał go na osiem lat pozbawienia wolności. Ostatecznie kapłan mury więzienne opuścił w maju 1956 r.³². Wyjście na wolność i objęcie stanowiska proboszcza w parafii Najświętszej Marii Panny Śnieżnej w podrzeszowskiej parafii Budziwój w 1958 r. nie zakończyło jednak prześladowań. Ks. Kluz stał się bowiem celem anonimowych pogrózek i pism, których treść miała zdyskredytować go w oczach wiernych, co więcej, również w oczach władz duchownych³³. Stało się to bezpośrednią przyczyną wyjazdu kapłana poza granice kraju – do Wielkiej Brytanii.

Próby kompromitacji, pobicie, zastraszenie i szantaż

Próby skompromitowania duchownych podejmowane przez organa bezpieczeństwa przybierały różnorodny charakter. Prócz metody fabrykowania dowodów (co zostało opisane pokrótce w poprzednim podrozdziale), mających stanowić podstawę prawną do wytoczenia kolejnego procesu i wydania kolejnego wyroku skazującego, nie wahano się również wysuwać oskarżeń i przybierających różne formy – słusznych lub nie – pomówień.

Każdy kapłan głośno wyrażający swój sprzeciw wobec nowej rzeczywistości i niezgadający się z polityką państwa, która powoli, lecz coraz bardziej, ingerowała w sprawy Kościoła, był potencjalnym kandydatem do tzw. *operacyjnej obserwacji*.

Nierzadko księża byli oskarżani o kontakty intymne z nieletnimi i takie stwierdzenia zawarte w donosach nie są przypadkami odosobnionym. Dość często pojawiają się one w sprawozdaniach, tudzież raportach miesięcznych kierowanych do odpowiednich jednostek operacyjnych, jakkolwiek niejednokrotnie zmieniają nieco swój charakter (nie zawsze mowa o osobach nieletnich). W jednym z raportów czytamy: (...) *zebrano materiały na księdza K[...] J[...] proboszcza w parafii T[...], jak stwierdzono w/w. ksiądz ma za-*

31 Cyt. za: Z.K. Wójcik, *Ksiądz Stanisław Kluz, ... op. cit.*, s. 32.

32 Z.K. Wójcik, *Ksiądz Stanisław Kluz, op. cit.*, s. 29.

33 *Ibidem*, s. 29.

żyłe stosunki z 18 letnią P[...] C[...] zam[ieszkała] w T[...] (...). Ks. K [...] J[...] zachodzi bardzo często do P[...] C[...] i przebywa z nią parę godzin sam na sam, jak również P[...] C[...] często zachodzi na plebanię księdza pod pretekstem, że ksiądz uczy ją grać na organach. Poprzednio ksiądz K [...] J[...] utrzymywał stosunki z S[...] J[...] zam[ieszkała] w T[...] która obecnie często kłóci się z księdzem że ksiądz ją porzucił a utrzymuje stosunki z P[...] C[...]. Powyższa sprawa jest w opracowaniu i zostanie wykorzystana operatywnie³⁴. W innym zaś natrafiamy na informację jakoby brat zakonny R[...] W[...], administrator majątku oo. karmelitów w L[...], namówił pracującą w tym majątku S[...] K[...], by zamordowała noworodka, ponieważ to on rzekomo miał być ojcem jej dziecka³⁵.

W raportach można się też natknąć na inne „charakterystyki”, np: (...) *W okresie sprawozdawczym nawiązano łączność z ks. C[...] J[...] z Z[...] gm[ina] L[...] powiat J[...], który okazał się przychylnie ustosunkowany do obecnego ustroju, który oświadczył, że nie wykonałby poleceń Papierza [sic!], które godziłyby w naszą Ojczyznę. Ponadto lubi wódkę i chce koniecznie być bogatym (...)*³⁶. Ten sam raport zawiera informację o ks. R[...] E[...] z R[...] z powiatu J[...], który miał powiedzieć, iż na kazaniu nie odczytał ostatniego listu pasterskiego, jak również wykazywać swe pozytywne nastawienie do obecnego ustroju³⁷. W raporcie nie omieszkało podkreślić, jakoby ksiądz ten gustował w alkoholu i przeklinał, jak również utrzymywał (...) *stosunki miłosne z miejscową nauczycielką*³⁸.

Księży oskarżano również o *zdzierstwo*, przykładowo ks. R[...] J[...] z G[...] pow. B[...] został ukarany finansowo za urządzenie (bez zgody władz) pielgrzymki, jak podkreślono: (...) *nie jest to tradycyjne, ale ks. jest »zdziercą« i wyludza za wszystkie obrzędy duże sumy (od 500-600 zł); jest w stanie bez uszczerbku wypełnić orzeczoną karę*³⁹. Ks. proboszcz Z[...] J[...] również zo-

34 AIPN Rz, 04/146, *Do Szefa Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Rzeszowie, Sprawozdanie miesięczne za okres od dnia 25 XI 1949 r. do dnia 25 XII 1949 r.*, k. 190–191.

35 AIPN Rz, 04/128, *Do Szefa Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Rzeszowie, Raport miesięczny za okres od dnia 25 II 1949 r. do dnia 25 III 1949 r.* Pow[iatowy] Urz[ąd] Bezp[ieczeństwa] Publ[icznego] Dębica, k. 150.

36 AIPN Rz, 04/146, *Do Szefa Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Rzeszowie, Sprawozdanie miesięczne za okres od dnia 25 VII 1949 r. do dnia 25 VIII 1949 r.*, k. 112–113.

37 *Ibidem*, k. 113.

38 *Ibidem*, k. 113.

39 Archiwum Państwowe w Rzeszowie [dalej: AP Rz], Zespół nr 43 (Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Rzeszowie 1950–1975, Wydział ds. Wyznań) [dalej: Z. 43], 21148, *Wydział Społeczno-Administracyjny Referat karny w Rzeszowie*, k. 48.

stał oskarżony o *zdzierstwo*; wytyczony przez odpowiednie organa, w stosunku do tego księdza dalszy plan działań to *chęć ustalenia faktycznego dochodu kapłana do opodatkowania*⁴⁰.

Każdy zaistniały przypadek – nawet o niewielkim znaczeniu – mógł w swych skutkach uderzać w duchowieństwo i być w przyszłości wykorzystany do walki z Kościołem. (...) *W dniu 27 V 1952 r. w gromadzie Ś[...] spalił się kościół parafialny zbudowany z drzewa wg orzeczenia komisji pożar powstał od wewnątrz kościoła, który był w tym czasie zamknięty, klucz posiadał ks. K[...] J[...] – proboszcz tamt[ejszej] parafii. Jak wynika z materiałów zebranych przez PUBP ksiądz ten od dłuższego czasu zbiera składki na budowę nowego kościoła, zakupił już materiały budowlane i starał się o zezwolenie na budowę nowego, powiększonego kościoła; zezwolenia jednak nie otrzymał, ponieważ stary kościół komisyjnie został uznany jako nadający się do użytku. Zachodzi podejrzenie, że spalenia kościoła ksiądz mógł dokonać celowo by uzyskać odszkodowanie i zezwolenie na budowę nowego kościoła. Następnego dnia po spaleniu kościoła, podczas nieobecności sołtysa ks. K[...] zorganizował zebranie w tejże gromadzie i wraz z zebraną ludnością zajął gromadzki Dom Kultury na kaplicę*⁴¹.

Jeśli chodzi o przypadki pobić, to jedną z ofiar tej formy represji został ks. Henryk Piesowicz⁴². Według przewodniczącego Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Rzeszowie – Eugeniusza Sucharskiego najścia na mieszkanie kapłana dokonali 22 I 1955 r. w godzinach wieczornych N.N. osobnicy, a napad miał charakter rabunkowy. Podczas incydentu napastnicy *rozbili księdzu głowę*⁴³.

Długotrwałe represjonowanie i szantażowanie duchownych niejednokrotnie doprowadzało do tego, iż zgadzali się oni na współpracę z UB-SB. Pod groźbą uwięzienia swej własnej osoby, jak również swych braci, deklarację o współpracy podpisał m.in. wspomniany już ks. Kluz, jakkolwiek podkre-

40 AP Rz, Z. 43, 21148, *Wydział Finansowy Ob. Baran*, k. 51.

41 AIPN Rz, 04/85, *Do Szefa Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Rzeszowie, Sprawozdanie z pracy Wydziału V-go W.U.B.P w Rzeszowie za V 1952 r.*, k. 116.

42 Ks. Henryk Piesowicz (1927–2007) urodził się w 1927 r. w Głogowie Małopolskim. Święcenia kapłańskie przyjął w 1951 r. Pełnił posługę wikariusza w Woli Zarczyckiej, Przeworsku i Raniżowie. Następnie objął stanowisko proboszcza w Pełnatyczach. Od 1969 r., piastując to samo stanowisko, pełnił posługę w parafii Trzebownisko. Zmarł 25 VIII 2007 r. Został pochowany na miejscowym cmentarzu w Trzebownisku. <http://www.naszetrzebownisko.wist.com.pl/index.php?action=53>

43 AP Rz, Z. 43, 21118, *Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej Referat do spraw Wyznań w Rzeszowie*, k. 2.

ślił, iż będzie to czynił w ramach moich [jego – A.R.] możliwości oraz przy poprzednim porozumieniu się ze mną [z nim – A.R.]⁴⁴.

Nie brak jednak i takich duchownych, którzy nie dali się złamać i nigdy nie zgodzili się na współpracę z bezpieką. Ks. dr Hieronim Kocyłowski⁴⁵, mimo długotrwałych namów i obietnic, które z biegiem czasu przerodziły się w uciążliwe represje, nigdy się na podjęcie takiego kroku nie zdecydował⁴⁶.

Nie można również zapomnieć o tych kapłanach, którzy dali się skusić na obietnice składane przez pracowników UB i zgodzili się na proponowaną współpracę. Najczęstszą z metod pozyskiwania tych księży była obietnica, iż ich trudne sprawy zostaną załatwione natychmiast, a co najważniejsze pozytywnie. Jak widnieje w piśmie do Referatu do spraw Wyznań Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Rzeszowie, Ks. M[...] P[...] zgodził się nie tylko podpisać Apel Komitetu Intelktualistów Katolickich, ale również (po uzyskaniu obietnicy uregulowania jego spraw podatkowych) zdecydował się bez wahania zbierać podpisy od innych księży⁴⁷.

44 Cyt. za: J. Żurek, *Kluz Stanisław*, [w:] *Leksykon duchowieństwa...*, t. 2, Warszawa 2003, s. 123.

45 Ks. Hieronim Kocyłowski (1910–1983) urodził się 24 IX 1910 r. w Posadzie Olchowskiej k. Sanoka. Po ukończeniu Seminarium Duchownego w Przemyślu święcenia kapłańskie przyjął 24 VI 1934 r. Początkowo pracował jako wikariusz w Jasienicy Rosielnej. Następnie został mianowany na kapelana ks. bp. Franciszka Bardy i notariusza w Kurii Biskupiej w Przemyślu. Studiował prawo kanoniczne na Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie. Po powrocie z Rzymu od 1 VIII 1939 r. do 18 VIII 1945 r. pełnił funkcję notariusza Kurii Biskupiej w Przemyślu. 11 VIII 1945 r. został mianowany Dyrektorem Diecezjalnego Związku Caritas. Na skutek przejścia przez władze świeckie działalności Caritas, został 6 II 1950 r. mianowany referentem duszpasterstwa i był nim do 13 IV 1951 r. Ze względu na swoje nieugięte stanowisko wobec nowej władzy nie mógł zostać proboszczem w Rudniku. Nie z własnej winy zmuszony do opuszczenia diecezji, zamieszkał w Rybniku, w diecezji katowickiej. W 1954 r. został mianowany przez ówczesnego Przewodniczącego Episkopatu ks. bpa Michała Klepacza konsultorem w procesach małżeńskich. Decyzją Ks. Jana Piskorza – zarządzał wówczas diecezją katowicką – musiał jednak opuścić teren diecezji katowickiej w październiku 1955 r. Osiadł w parafii Kęty w archidiecezji krakowskiej. Kuria Biskupa w Przemyślu chciała zamianować ks. Kocyłowskiego administratorem w Jaśle, w Muninie, w Frysztaku, lecz władze świeckie nie wyraziły zgody na te nominacje. Dopiero po październiku 1956 r. został administratorem w parafii Rzeszów-Staromieście. Jednak z początkiem czerwca 1957 r. ks. bp Bolesław Kominek zaproponował ks. Kocyłowskiemu pracę w archidiecezji wrocławskiej, na co Kuria przemyska wyraziła zgodę. Pracując w Kurii wrocławskiej, został inkardynowany do Archidiecezji Wrocławskiej oraz mianowany Kanclerzem. Zmarł 11 X 1983 r. Został pochowany na cmentarzu w Trzebnicy. <http://archiwalna.przemyska.pl/duszp/start.php?go=zmarli&id=125>

46 H. Borcz, *Represyjna polityka władz komunistycznych wobec diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego latach 1944-1956*, [w:] *Powiat przemyski w latach 1944–1956*, red. K. Kaczmarek, M. Krzysztofiński, Przemyśl-Rzeszów 2006, s. 112.

47 AP Rz, Z. 43, 21124, *Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Rzeszowie Referat do spraw Wyznań, Krosno 2 XII 1950 r.*, k. 66.

Działania lokalnych władz – partyjnych, bezpieczeństwa, administracji – swoimi metodami nie odbiegały od tych stosowanych w całym kraju. Przed rokiem 1956 metody te, szczególnie w odniesieniu do aparatu bezpieczeństwa i wymiaru sprawiedliwości, nie były szczególnie wyrafinowane. Pojedyncze przypadki skrytobójstw, bądź mordów sądowych, pokazowe procesy, akty terroru i zastraszania – wpisywały się w ogólnie stosowany siłowy wariant rozprawy z Kościołem. Należy wszakże zaznaczyć, że już wówczas bezpieka stosowała i doskonaliła metody inwigilacji duchownych oraz podejmowała – *nota bene* często bardzo skuteczne – próby kompromitacji księży tak w oczach wiernych, jak również wyższych hierarchów kościelnych.

THE REPERCUSSIONS ABOUT PERSONAL CHARACTER THAT ARE AIMED AT PRIESTS OF ROMAN CATHOLIC CHURCH IN THE RZESZÓW VOIVODSHIP IN PERIOD FROM 1944 TO 1968

Summary

This article presents the array of methods which was used by communists in order to break the power and decrease the rank and role of Catholic Church in Rzeszów voivodship. Communists did it in special way like attacking directly into individuals-priests (there were personal repressions against them) who shaped the Catholic Church. This is an outline which includes selected forms of repressions, for example: legal case and imprisonment caused by priestly activity, attempt of discrediting as well as the following cases: battery, intimidations and blackmail. An outline is based on records which are held in archive of Institute of National Remembrance in Rzeszow (reports, information, some notes, some studies, dispatches and reports which come from substructures of security apparatus and others materials which are developed by security service (proceedings, investigative dossiers, and different kinds of characteristics etc.) The inquiry carried out in archive of Institute of National Remembrance in Rzeszow complement materials which are held in State Archive in Rzeszow (documents developed by different Religious Departments).

Słowa kluczowe: represje, Kościół katolicki, duchowieństwo, komunizm, aparat bezpieczeństwa, władza ludowa

Key words: repressions, Catholic Church, priesthood, communism, security apparatus, communist authorities in Poland

BIBLIOGRAFIA

Źródła

I. Materiały archiwalne:

1. Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie:

1.1 Sprawozdania z prac powiatowych Urzędów Bezpieczeństwa Publicznego i Wydziału V:

sygn. IPN Rz, 04/84, *Sprawozdanie z pracy Wydz[iału] V-tego 1950.*

sygn. IPN Rz, 04/85, *Sprawozdania z pracy Wydz[iału] V-go 1951–1952.*

sygn. IPN Rz, 04/128, *Sprawozdania z pracy PUBP Dębica za lata 1945–1949.*

sygn. IPN Rz, 04/146, *Sprawozdania z pracy PUBP Jarosław z roku 1949.*

1.2 Akta kontrolno-śledcze, charakterystyki, sprawy ewidencyjno-obserywacyjne:

sygn. IPN Rz, 05/1, *Charakterystyka nr 2 Bandy terrorystyczno rabunkowej o zabarwieniu AK pod d-twem „Draży”.*

sygn. IPN Rz, 050/182, *Akta kontrolno-śledcze KULANOWSKI STANISŁAW.*

2. Archiwum Państwowe w Rzeszowie:

2.1 Zespół nr 43, Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Rzeszowie 1950–1975 – Wydział ds. Wyznań:

a) Oddział ogólnorganizacyjny:

sygn. 21118, *Informacje o kradzieżach w kościołach, dzierżawa gruntów przez parafie, zjazd organistów, zażalenia, 1955.*

b) Oddział Wyznań Rzymsko-katolickich

sygn. 21148, *Sprawy dotyczące parafii rzymskokatolickich, 1954.*

sygn. 21124, *Majątki i fundacje kościelne, charakterystyki kleru, stosunek duchowieństwa do apelu sztokholmskiego, 1950.*

II. Źródła drukowane

1. Akty prawne:

Dziennik Ustaw nr 45, poz. 334, z dnia 5 VIII 1949 r., Dekret o ochronie wolności sumienia i wyznania.

Literatura:

I. Opracowania, monografie, artykuły:

- Borcz H., *Represyjna polityka władz komunistycznych wobec diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego latach 1944–1956*, [w:] *Powiat przemyski w latach 1944–1956*, red. K. Kaczmarek, M. Krzysztofński, Przemysł – Rzeszów 2006, s. 97–141.
- Holzer J., *Komunizm w Europie. Dzieje ruchu i systemu*, Warszawa 2000.
- Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945–1989. Pomordowani – więzieni – wygnani*, red. J. Myszor, t. 2, Warszawa 2003.
- Leniart-Kopczyk E., *Ks. Władysław Findysz (1907–1964)*, „*Studia Rzeszowskie*”, t. 10 (2003), s. 203–207.
- Motyka A., *Kulanowski Stanisław*, [w:] *Encyklopedia Rzeszowa*, Rzeszów 2004, s. 264.
- Motyka A., *Pasterz i świadek. Droga do chwały ołtarzy ks. Władysława Findysza*, Rzeszów 2005.
- Motyka A., *Tomaka Wojciech*, [w:] *Encyklopedia Rzeszowa*, Rzeszów 2004, s. 705.
- Wójcik Z. K., *Ksiądz Stanisław Kluz*, „*Zeszyty Historyczne WiN-u*”, Nr 2 (1992), s. 27–33.
- Zwoliński S., *Ksiądz Findysza czyn dobroci*, „*Fakty i Myśli*”, Nr 4 (1964), s. 1, 4, 7.

Źródła internetowe:

- http://www.opoka.org.pl/biblioteka/T/TH/THO/wladyslaw_findysz2004.html, maj 2016
- <http://zhwin.pl/zrzeszenie-win/cztery-zg-win-u/iv-zarząd/>, maj 2016
- <http://www.naszetrzebownisko.wist.com.pl/index.php?action=53>, maj 2016
- <http://archiwalna.przemyska.pl/duszp/start.php?go=zmarli&id=125>, maj 2016